

IN MEMORIAM

Elwira Barbara Derdowska-Szczepaniak
(28 czerwca 1942 – 30 marca 2025)

Elwira Szczepaniak, córka Antoniego i Haliny z Brokowskich, urodziła się 28 czerwca 1942 r. w Brześciu nad Bugiem. Po zakończeniu działań wojennych wraz z rodzicami przeprowadziła się do Kielc, gdzie w 1962 r. została absolwentką liceum ogólnokształcącego. Pierwszą pracę podjęła w Przedsiębiorstwie Polskie Koleje Państwowe na stacji Kielce. Następnie ukończyła studia w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (dalej: UMK) na kierunku historia, specjalność archiwistyka i pedagogika (1963–1968), broniąc pracę magisterską pt. „Sąd Sejmowy 1827–1829”. W UMK, w 1974 r., podjęła również studia podyplomowe na kierunku archiwistyka. Po uzyskaniu tytułu magistra przez rok pracowała w Bibliotece Głównej UMK, by 1 września 1969 r. rozpocząć zatrudnienie w państwowej służbie archiwalnej w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach (obecnie Archiwum Państwowe w Kielcach). Karierę zawodową zaczynała od stanowiska młodszego archiwisty (1969), stopniowo zdobywając kolejne: archiwisty (1972), starszego archiwisty (1973), dokumentalisty (1974), asystenta naukowo-badawczego (1975), starszego asystenta naukowo-badawczego (1978), p.o. dyrektora (1982) i dyrektora archiwum (1983). Tę ostatnią funkcję pełniła do przejścia na emeryturę 27 marca 2009 r.

Kierowała kielecką placówką archiwalną przez 26 lat, a pracowała w niej ponad 40. Była nie tylko kompetentną przełożoną, ale także osobą o niezwyklej empatii i szacunku dla drugiego człowieka. W pamięci pracowników i kolegów zapisała się jako doświadczona archiwistka i sprawny organizacyjnie dyrektor. Opracowała kilkanaście zespołów archiwalnych, napisała wiele artykułów z zakresu archiwoznawstwa, archiwistyki i historii. Podejmowała współpracę z ośrodkami naukowymi w regionie, w tym z Instytutem Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, z którym organizowała spotkania, sesje naukowe oraz prace w ramach powołanego zespołu badawczego Wojewódzkiego Archiwum Państwowego

w Kielcach dla opracowywania i publikacji źródeł archiwalnych do dziejów Kielc i województwa kieleckiego.

Pisząc referaty i angażując się w różne projekty, poszerzała wiedzę o przeszłości, a także inspirowała innych do sięgania po źródła. Dzięki jej pracy archiwum stało się nie tylko miejscem przechowywania dokumentów, ale także centrum wiedzy, edukacji i refleksji nad przeszłością. Dbała o to, by zasób archiwalny był dostępny, opracowany i zachowany dla przyszłych pokoleń. Stopniowo poprawiała także warunki lokalowe placówki, ostatecznie doprowadzając do przejęcia i rozpoczęcia remontu obecnej siedziby archiwum. Angażowała się społecznie. Była m.in. radną Miasta Kielce oraz udzielała się w zarządach Polskiego Towarzystwa Historycznego i Kieleckiego Towarzystwa Naukowego.

Działalność naukową Elwira Derdowska-Szczepaniak prowadziła przez cały okres pracy zawodowej. Owoce swoich badań prezentowała m.in. w archiwum podczas organizowanych cyklicznie zebrań naukowych pracowników. Wśród wygłoszonych referatów można wymienić następujące: „Archiwa zakładowe resortu rolnictwa na terenie województwa kieleckiego według stanu na dzień 30 IV 1974 roku”, „Materiały archiwalne do zabytków techniki powiatu kieleckiego przechowywane w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach”, „Materiały archiwalne dotyczące Wisły i jej dopływów oraz innych rzek zlewni przechowywane w zasobie Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Kielcach”, „Materiały archiwalne dotyczące zabytków budownictwa przemysłowego do roku 1866 przechowywane w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach”, „Materiały do działalności samorządu terytorialnego w świetle akt kieleckich władz drugiej instancji w latach 1919–1939”, „Akta dotyczące ludności żydowskiej w zbiorach Archiwum Państwowego w Kielcach” (współautor Romana Guldon). Opracowała kilkanaście zespołów archiwalnych i opatrzyła je inwentarzami ze wstępem. Sporządziła również pomoce ewidencyjne, które stanowiły ważny element dla prowadzonych wówczas kwerend. Najbardziej interesował ją zasób archiwalny po II wojnie światowej. To temu okresowi poświęciła największą część swojej pracy, przygotowując inwentarze i pomoce archiwalne do następujących zespołów: Wojewódzki Komitet ds. Przesiedlenia w Kielcach 1945–1946 (obecnie zespół nr 334 Wojewódzki Komitet Przesiedleńczy w Kielcach 1945–1946); Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej. Zespół Delegacyjny w Kielcach 1945–1951 (obecnie zespół nr 347 Prokuratoria Generalna R.P. – Zespół Delegacyjny w Kielcach 1945–1952); Bank Gospodarstwa Spółdzielczego Oddział Wojewódzki w Kielcach 1946–1949 (obecnie zespół nr 381 Bank Gospodarstwa Spółdziel-

czego – Oddział Wojewódzki w Kielcach 1946–1949); Towarzystwo do Rozwoju Ziem Zachodnich Zarząd Wojewódzki w Kielcach 1958–1966 (obecnie zespół nr 420 Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich – Zarząd Wojewódzki w Kielcach 1958–1968); Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – Delegatura w Kielcach 1945–1954; Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Kielcach 1945–1947 (obecnie zespół nr 319 Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Kielcach 1944–1947); Akta powiatowych i miejskich oddziałów Urzędu Informacji i Propagandy w Kielcach – zbiór szczątków zespołów 1944–1947 (obecnie zespół nr 320); Wojewódzki Zarząd Przemysłu Terebowego w Kielcach [1948] 1951–1955; Komunalna Kasa Oszczędności powiatu kieleckiego w Kielcach 1927–1949. Ponadto miała duży udział w przygotowaniu i wydaniu drukiem w 1991 r. pierwszego przewodnika po zasobie archiwum kieleckiego, będąc jednocześnie współautorką tej ważnej publikacji.

Za swoją pracę uzyskała odznakę honorową „Zasłużony Pracownik Państwowy”, odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” oraz Brązowy Medal „Za zasługi dla obronności kraju”.

Zmarła 30 marca 2025 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym Piaski w Kielcach.

Bibliografia

Archiwum Państwowe w Kielcach, Akta osobowe Elwiry Szczepaniak, sygn. 145/268.

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Akta osobowe E. Szczepaniak, sygn. 2009/573.

Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały. Przewodnik po zasobie archiwalnym, opracowanie zbiorowe pod kierunkiem Stanisława Marcinkowskiego, Warszawa–Łódź 1993.

Mazur H., *Rzecz o edukacyjnej funkcji Archiwum Państwowego w Kielcach*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2012, t. 1, s. 97–113.

Łukasz Guldon

Archiwum Państwowe w Kielcach / State Archives in Kielce (Poland)
lukasz.guldon@kielce.ap.gov.pl, ORCID 0000-0002-5354-5528

Wiesława Rutkowska

Archiwum Państwowe w Kielcach / State Archives in Kielce (Poland)
wieslawa.rutkowska@kielce.ap.gov.pl, ORCID 0000-0003-4153-3375

Bibliografia najważniejszych publikacji Elwiry Derdowskiej-Szczepaniak

Działalność naukowo-badawcza pracowników państwowej służby archiwalnej województwa kieleckiego, Kielce 1973.

Archiwa zakładowe resortu rolnictwa na terenie województwa kieleckiego, „Archiwista” 1977, r. 13, nr 1–2, s. 27–38.

Działalność informacji naukowej w Archiwum Państwowym w Kielcach, „Archeion” 1980, t. 70, s. 179–188.

Źródła archiwalne dla potrzeb gospodarki narodowej przechowywane w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach [w:] *Archiwum kieleckie w służbie nauki, kultury i gospodarki narodowej*, red. Z. Guldon, E. Derdowska-Szczepaniak, S. Marcinkowski, Kielce 1980, s. 34–41.

Materiały archiwalne dotyczące zabytków budownictwa przemysłowego do 1866 r. [w:] *Źródła do dziejów przemysłu i rzemiosła w XIX i XX wieku w zasobie Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Kielcach*, red. Z. Guldon, Kielce 1984, s. 20–27.

Źródła do dziejów produkcji broni do 1939 r. w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Kielcach (współaut. R. Guldon), „Studia Kieleckie” 1984, nr 2, s. 119–125.

Źródła do dziejów Polski Ludowej w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach (współaut. I. Bałabuch), „Kieleckie Studia Historyczne” 1987, t. 6, s. 75–86.

Źródła archiwalne do dziejów emigracji i Polonii w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach [w:] *Dzieje Kielecczyny w historiografii Polski Ludowej. Baza źródłowa. Materiały z sesji naukowej [Kielce], 29–30 listopada 1985 r.*, cz. 2, red. Z. Guldon, Kielce 1987, s. 67–83.

Stanisław Steczeń 16 IV 1903 – 19 V 1984, „Archeion” 1989, t. 86, s. 297–298.

Stanisław Marcinkowski (17 III 1928 – 11 VIII 1989), „Archeion” 1992, t. 90, s. 241–243.

Stanisław Marcinkowski (17.02.1928 – 11.08.1989) [w:] *Społeczności małomiasteczkowe w regionie świętokrzyskim (XIX–XX w.). Pamięci Stanisława Marcinkowskiego w dziesiątą rocznicę śmierci*, red. R. Kołodziejczyk, M. Markowski, Kielce 1992, s. 11–16.

Źródła archiwalne do dziejów wojny polsko-rosyjskiej w 1920 roku w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach (współaut. R. Guldon) [w:] *Społeczeństwo polskie w dobie I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej*, red. R. Kołodziejczyk, Kielce 2001, s. 317–325.

Marcinkowski Stanisław [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich, 1906–2001*, t. 2, red. B. Woszczyński, Warszawa 2002, s. 116.

Steczeń Stanisław [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich, 1906–2001*, t. 2, red. B. Woszczyński, Warszawa 2002, s. 172–173.

Witkowski Marian [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich, 1906–2001*, t. 2, red. B. Woszczyński, Warszawa 2002, s. 193.

Źródła rękopiśmienne do dziejów Kielc (współaut. I. Bałabuch) [w:] *Między Wisłą a Pilicą. Studia i materiały historyczne*, t. 3, red. B. Wojciechowska, L. Michalska-Bracha, Kielce 2002, s. 341–352.